

In The Light Of Comparative Literature The Figure Of A Male In Between Two Women In Theodor Storm's Viola Tricolor And Gerhard Hauptmann's Linesman Thiel

Yüksel Ersan*

Abstract

Studies on literature are very old, but the history of Comparative Literature studies does not go back to very old. Although at first it comes to mind that comparison is limited only with the works of two different languages and cultures, there is no limit in fact; even the works of the same author can be compared. Comparison is not made randomly on two works. It is required that the works should have "Comparable" features. These features can be the similarities in subject matter, motif, expression technique; the influence of works each other; language features and etc. The method used in the study is the comparison method. Here, we tried to investigate the motif of a male in between two women in realist and naturalist works of Thodor Storm's Viola Tricolor and Gerhard Hauptmann's Linesman Thiel.

Key Words: Comparative Literature, G. Hauptmann, Th. Storm, German Literature, Male Figure, In between Two Women

Submitted : 17.12.2021

Accepted : 27.12.2021

Doi : 10.53723/cosohis.15

* ORCID: : 0000-0003-2273-6556; Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

yuksel.ersan@usak.edu.tr

Karşılaştırmalı Edebiyat Işığında Thodor Storm'un Viola Tricolor ve Gerhard Hauptmann'ın Hat Bekçisi Thiel Eserlerinde İki Kadın Arasında Kalmış Erkek Figürü

Özet

Edebiyat üzerine yapılan çalışmalar çok eskiye dayanmaktadır, ancak karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının tarihi çok da eskilere gitmemektedir. İlk anlamda iki farklı dil ve kültürün eserinin karşılaştırılması akla gelse de aslında burada bir sınır yoktur, aynı yazarın eserleri bile karşılaştırılabilir. Karşılaştırma ancak karşılaştırılabilir özelliği olan iki eser üzerinde yapılabilir, rastgele iki eser üzerine yapılamaz. Karşılaştırılabilir özellikler ise konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, birbirinden etkilenmesi, dil özellikleri vb. konularda olabilmektedir. Yöntem karşılaştırma yöntemidir. Bu araştırmada realizm ve natüralizm dönemlerinde eser vermiş iki Alman yazarın – Theodor Storm'un Viola Tricolor ve Gerhard Hauptmann'ın Hat Bekçisi Thiel – eserlerinde “iki kadın arasında kalmış erkek” motifi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyat, G. Hauptmann, Th. Storm, Alman Edebiyatı, İki Kadın Arasında Kalmış Erkek Figürü

Giriş

Edebiyat, konularını içinde bulunduğu toplumdan alabildiği gibi, diğer toplumlardan; bilim-kurgu şekliyle gelecekte veya geçmişten; ütopya şekliyle gerçekleşmesi mümkün olmayan tasarım ve düşüncelerden alabilmektedir. Karşılaştırmalı edebiyat ise belirli bir yöntem çerçevesinde iki farklı dilde ve kültürde yapılabildiği gibi, aynı dilin ürünleri arasında da yapılabilmektedir. Ülkemizde özellikle filoloji alanında çalışan bilim insanları bu alanda önemli eserler vermektedir. Böylece ana dilde çalışan yazar ve bilim insanları edebiyata daha farklı açıdan bakabilmekte, yeni ve özgün çalışmalar yapabilmektedirler. Diğer yandan yabancı edebiyat bilimcilerin kendi dillerinde yaptıkları çalışmalarla edebiyatlarını ve dünya edebiyatlarından konu edindikleri eserleri incelemeleriyle, kullandıkları yöntemlerle, bizim edebiyatımıza ve bu yöntemlerden faydalanan yazarlarımıza da yardımcı oldukları aşikârdır. Böylece kültürler ve toplumlar birbirlerine yaklaşmakta, uluslar birbirlerini daha iyi tanımakta ve anlamaktadırlar. Aynı zamanda bu alan filoloji alanındaki çalışanlarla Türkoloji alanında çalışanların bir araya geldiği verimli bir sahadır.

Karşılaştırmalı Edebiyat Kavramı

Karşılaştırmalı edebiyat denilince akla gelen ilk tanım “ edebiyat eserlerini inceleyen , araştıran edebiyat biliminin bir dalı” (Aytaç, G. (TY): Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, S.7) dir. Karşılaştırmalı edebiyat, kendine aynı dilin, kültürün içinde yazılmış bir eseri konu alabildiği gibi farklı dil ve kültürlerde yazılmış iki eseri hatta aynı yazarın iki eserini ele alıp bunları düşünce, biçim, yazıldığı dönem, kullanılan dil, konu, motif gibi birçok bakımdan karşılaştırıp ortak, benzer veya farklı yanlarını belirleyip bunları yorumlamaya çalışabilmektedir. Bu çalışmaların temelinde karşılaştırma yöntemi vardır. Bu yöntem aynı zamanda çeviri, dilbilim gibi alanlarda kullanıldığı gibi diğer alanlarda da sık kullanılmaktadır. Gürsel Aytaç bunu komparatistik olarak adlandırmakta ve örnekleme tarihçe şeklinde geçmişten günümüze gelişini göstermektedir. Aytaç, “1795 yılında Goethe'nin karşılaştırmalı anatomi yazısı *Erster Entwurf einer allgemeinen Einleitung*, 1817'de C.Gustav Carus'un *Lehrbuch der vergleichenden Zootomie*'si, 1816'da Franz Bopp'un *Vergleichende Sprachwissenschaft – Karşılaştırmalı Dilbilim*'i, 1817'de Julien'in *Karşılaştırmalı Pedagoji*'nin ilk taslağı, 1826'da François Villemain'in *Karşılaştırmalı Edebiyat Üzerine* eseri, 1747'de Montesque'nin *L'Éspirit des lois* adlı eserinde hukukun gelişim ilkeleri, yasaların sınıflandırılması, mevzuat ve konuların karşılaştırılmasını ele almakta, 1961'de Friedrich Schneider'in *Vergleichende Erziehungswissenschaften* adlı eserini anmaktadır” (Aytaç, 2009: Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, s. 13-14).

Aynı zamanda yazar ülkemizdeki çalışmaların çok yeni olduğunu belirtmekte ve kuramsal olarak 90'lı yıllarda ilk eserlerin verilmeye başlandığını belirtmektedir. Ona göre 1994'de Mehmet Yazgan'ın Fransızcadan çevirdiği *Karşılaştırmalı Edebiyat A. M. Rousseau- A. Pichois* eser, 1992'de İnci Enginün'ün *Mukayeseli Edebiyat* adlı eseri, 1937 yılında Şerif Hulusi'nin *Mukayeseli Edebiyat* adlı kapsamlı makalesi bu alandaki ilk eserlerdir (Aytaç, S. 16-17).

Kavram olarak karşılaştırmalı edebiyata geçmeden önce, edebiyat ve edebiyat bilimini açıklamak gerekir. Bilindiği gibi edebiyat, malzemesi dil olan bir sanat dalıdır. Diğer sanat dallarında olduğu gibi kullandığı bir malzeme vardır yani müziğin malzemesi ses, söz ve notalar, resmin ise renk, tual ve çizgi olduğu gibi edebiyatın da malzemesi dil ve sözdür. Aynı zamanda sanat dallarının bilimi olduğu gibi edebiyatın da bilimi vardır ki bilim dalı edebi ürünleri inceler, araştırır, yorumlar ve eleştirir. Alt dalları olarak da karşılaştırmalı edebiyat, edebi eleştiri, edebiyat incelemesi ve edebiyat tarihi bunlardan bazılarıdır.

İşte buradan yola çıkıldığında karşılaştırmalı edebiyat en az iki ürünün birbirleriyle karşılaştırıldığı bir bilim dalıdır. Aynı dilde yazılmış aynı konuyu işleyen iki esere bakıldığında bir esinlenme, etkilenme söz konusu olabilmektedir ancak aralarında bir farklılık yoksa ikinci eser birincinin kopyası olacaktır. Burada karşılaştırma yapılan eserlerin çağdaş ve aynı dilde olma zorunluluğu da yoktur. Buna Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları, Ulrich Plenzdorf'un Genç W.'nin Yeni Acıları ve Yüksel Pazarkaya'nın Ferhat'ın Yeni Acılarını örnek gösterebiliriz. Eserler farklı dönemlerde yazılmış olmalarına rağmen, konu ve motif yönünden Goethe'nin eserinden izler taşımaktadır, hatta isimleri bile orijinal eseri çağrıştırmaktadır. "Genç Werther'in Acıları, Genç W.'nin Yeni Acıları Ferhat'ın Yeni Acıları".

Karşılaştırma, konu ve motif yönünden de yapılabilmektedir. Örnek olarak, eserde kullanılan motiflerin birbirine benzemesi veya farklılıklar barındırarak farklı dönemlerde farklı yazarlar tarafından kullanılmaları gösterilebilir. "Ruhunu Şeytana Satma" motifi Dr. Faustus efsanesinin orijinali Avrupa'da Ortaçağ halk kitaplarında bulunurken 16. yüzyılda İngiliz Şair Marlowe tarafından da ele alınmış 18. yüzyılda Alman Şair Lessing, 19. yüzyılda Goethe ve 20. yüzyılda Thomas Mann'a konu olmuştur. (Aytaç. S. 9)

Görüldüğü gibi karşılaştırmalı edebiyat, edebiyata yeni bir soluk getirirken, farklı inceleme ve bakış açılarıyla yeni açılımlar sağlamaktadır. Bu çalışmada iki Alman yazarın, Gerhard Hauptmann ve Theodor Storm'un eserlerinde "iki kadın arasında kalmış erkek" figürü, ilginç olacağı düşünülerek incelenmiştir.

Theodor Storm Viola Tricolor

Alman edebiyatında Realizm döneminde anılan Theodor Storm 1817'de Almanya'nın Danimarka'ya yakın bir yerleşim yeri olan Husum'da doğar. Kiel Üniversitesinde hukuk öğrenimi gördükten sonra Husum'da çalışmaya başlar. Holstein'in Danimarka'ya geçmesi üzerine yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalır ve Potsdam'da hukuk müşaviri olarak çalışmaya başlar. Ancak 1834'de tekrar memleketine döner. 1865'de karısını kaybeden Storm bir yıl sonra gençlik sevgilisiyle evlenmiştir. Storm 58 novel yazmıştır. Eserlerinde çokça otobiyografik unsurlar görülmektedir. Yaşadığı iki evlilik, çocuklarının eğitiminde karşılaştığı güçlükler ve uğradığı hayal kırıklıkları novellerine yansımıştır.

Karşılaştıracığımız noveli Viola Tricolor'u Storm ikinci evliliğinde 1873'te yayınlamıştır. Kitabın kurgusu üç dram üzerine kuruludur. Nesi ile üvey annesi arasındaki dram, üvey anne ile koca arasındaki dram ve ölmüş karısına ait hatıralar ve yeni karısı arasında kalan Profesörün dramı. Aslında eski karısından kalan hatıralar, üç dramın da kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü ölmüş karısının hatıraları sadece Profesörün değil, kızı Nesi ve yeni karısı İnes'in de üzerinde bir gölge gibi durmaktadır.

Aslında diğer eserlerinde olduğu gibi batıl inançlara karşı gelmektedir Storm ve bu eserinde yaşadığı hayatı bu hatıraların üzerinde tutmaktadır. Profesör, yeni karısı İnes, eski karısından

doğan kızı Nesi ve yeni karısından doğan İren, yeni yaşamlarında hatıraların üstesinden gelmekte ve adeta ölümü yenmektedir.

Gerhard Hauptmann Hat Bekçisi Thiel

Gerhard Hauptmann ise Natüralizm akımı dönemine dâhil edilmektedir. 1862 yılında Bad Obersalzbrunn Schlezwig eyaletinde doğmuştur. Babası otelcidir ve bundan dolayı daha küçük yaşta hareketli bir yaşam içinde birçok farklı kişiyle tanışmıştır. Maddi imkânsızlıklardan dolayı ortaokulu terk etmek zorunda kalmış, amcasının yanında bir süre yamaklık yaptıktan sonra sanat okulunda heykeltıraşlık okumuş, devamında Jena Üniversitesi'nde iki sömestr eğitim almıştır. Heykeltıraş olarak Roma'da çalışmak istese de yetersiz olduğunu görmüş ve hayalleri yıkılmıştır. 1885'te Berlin yakınlarında Erkner'de bir tüccarın kızıyla evlenir, bu hayatının dönüm noktasını oluşturur. 1904'te ilk karısından boşanıp Viyoloniist bir kadınla ikinci evliliğini gerçekleştirir. Eserleri natüralist akımın etkisindedir ama tamamen de bu döneme bağlı değildir.

Karşılaştıracığımız eseri Hat Bekçisi Thiel'i 1888 yılında kaleme almıştır. Eser bir novel olup önce "Die Gesellschaft" dergisinde yayınlanmıştır. Eser yazarın daha sonra birçok novelinde kullandığı iki kadın arasında kalmış erkek motifini ele almaktadır. Demir yolu hattı bekçisi Thiel ölen karısının hatıralarının etkisindedir ancak ikinci karısının cazibesine kapılmıştır. Bu durum hayatını mahvetmektedir. İlk karısından olan oğlunun, üvey annesinden kötü muamele görmesi, kadının ilgisizliğinden tren altında kalıp ölmesi Thiel'i çıldırtır. Bu vicdan azabından kendini kurtaramaz ve ikinci karısından olan çocuğunu öldürür. Eser yazıldığı dönemin tipik özelliklerini göstermekte, üslubu natüralist çevre tasvirleri, ruh tahlilleri içermektedir.

Yöntem

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi bir yanıyla yerel olabildiği gibi diğer yanıyla uluslar üstü olabilmektedir. Karşılaştırma yapılacak eserler ve konular bir dilin, kültürün eseri olabilir veya birden fazla kültürün eserleri de olabilir. Yazarlar ve eserler çağdaş olmak zorunda değildir, konular ve motifler her durumda araştırılabilir. Ayaç bunu şöyle ifade etmektedir:

"Birden fazla eseri ya da yazarı incelemek, her şeyden önce eleştirel mesafe ve nesnellik sağlar. Karşılaştırma rastgele iki eser üzerine yapılmaz, söz konusu eserlerin "Karşılaştırılabilir" özellik göstermesi istenir. Bu özellik ise konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme v.b. ilişkiler varsa ya da var gibi geliyorsa mevcuttur. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin ulusal üstü alanda uyguladığı karşılaştırmayı ulusal edebiyat için de aynı ölçütlerde yürütebiliriz. Yöntem orada da karşılaştırma yöntemidir." (Ayaç, (.) Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, s.88)

Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları adlı kolektif çalışmanın ön sözünde karşılaştırmaların nasıl olacağı konusunu Öztürk şu şekilde dile getirmektedir. Bu, "konu, tema, motif, yazınsal türler, yapısal, estetik-biçimsel karşılaştırmalar yapılmakta; az da olsa buna koşul olarak ve öz yaşam karşılaştırmaları görülmektedir." (Öztürk, (1998): Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları, s.6)

Bu çalışmada yöntem karşılaştırma yöntemidir. Bunu, tutarlı bir biçimde kaynaklara dayandırarak, incelenen eserlerden alıntılarla, bilgi ve belgelere dayandırarak uygulamak da araştırmacıya düşmektedir. Yöntem ne kadar bilimsel olsa da, ayağı yere sağlam basarsa da önemli olan başarı, araştırmacının bunu uygulamasında gösterdiği çabanın tutarlı ve elle tutulur olmasında yatmaktadır.

Edebiyatta İki Kadın Arasında Kalmış Erkek Motifi

İki kadın arasında kalmış erkek motifi edebiyatlarda kullanılan bir konudur. Bu çalışmaya örnek oluşturan ilk eser dönemselsel olarak bakıldığında Realizm döneminde 1873'de Theodor Storm tarafından kaleme alınan Viola Tricolor adlı novel'dir. Storm'un realist unsurlar taşıyan

novellerinin aksine konu Almanya'nın herhangi bir yerinde geçmektedir. Diğer novellerinde Storm - Augis Supmerus, Kır Atlı- batıl inançlara ve hurafelere savaş açmaktadır ki bu özellik realizmin özelliğidir. Kâh batıl inançlar -Aquis Submerus'da olduğu gibi- kâh akıl ve bilim -Kır Atlı' da olduğu gibi- galip gelmektedir. Ancak incelediğimiz novelde bu tam da bu şekilde özetlenmese de Profesörün ikinci eşinden doğan bu çocuğu, ailenin yaşadıklarına rağmen yaşamak arzusuyla ve canlılıkla yepyeni bir başlangıcı sembolize etmektedir. Ölen kadının hükmettiği hatıraların yaşadığı bahçe, sonunda hayata açılmakta ve ailenin yeni yaşamında cıvıltılı bir hal almaktadır.

Kitapta üç dram aynı anda işlenmektedir. Profesör ve ölen karısı arasındaki hatıralar ve yeni karısı arasındaki dram bu çalışmada işlenecek olan dramdır. Profesör burada eski eşinin hatıraları ve yeni eşi arasında kalmaktadır. Ölen karısının hatırası Profesörü bırakmaz, hatta Nesi-Profesör-İnes'in üzerine kâbus gibi çökmektedir. Ailenin huzur içinde yaşamasının önündeki en büyük engeldir, eski karısının hayali o kadar baskılar ki üçlünün arasındaki yeni hayatlarını karanlığa çevirmektedir.

İkinci eser, Gerhard Hauptmann'ın Hat Bekçisi Thiel adlı eseridir ki bu eser natüralizm döneminde yazılmış ağırlıklı natüralist öğelerin hüküm sürdüğü, bolca çevre tasvirleri ve güçlü bir şekilde ruh hali tasvirlerinin bulunduğu bir eserdir. 1888 yılında kaleme alınmıştır, önce bir dergide yayınlanmıştır ve konu bakımından orijinaldir. Otobiyografik açıdan bakıldığında yazar, henüz yeni evlidir ve yazarın hayatıyla ilgi kurulamamaktadır. Her ne kadar natüralist akımın ilkelerini harfi harfine benimsiyor olmasa da "çevre tasvirlerinde, yarattığı kişilerin ruh yapısını yansıtmada ustadır. Sahne sanatının atmosferine vakıftır, dilin sadeliğinde sanat seviyesini bulmayı bilmiştir. Acı çeken insanların dertlerine eğilmek, onları kalıtım ve çevre ilişkileri içinde ele alarak işlemek yazarın bütün eserlerinde belirgin tutumdur." (Aytaç, (1983): Yeni Alman Edebiyatı Tarihi, s. 417-418)

Eserde Storm, iki kadın arasında kalmış erkek figürü motifini işlemektedir. Demiryolu hat bekçisi Thiel ilk karısını kaybettikten sonra yeniden evlenir ancak kendisi bu evliliğe rağmen ilk karısına hala ruhen bağlıdır. İlk karısından bir oğlu bulunmaktadır, üvey anne motifinin de işlendiği eserde, kadın gerçekten çocuğa karşı ilgisiz ve kayıtsız kalmaktadır. Aslında bu durumu Thile'e çevresi de bir anlamda anlatmaktadır fakat Thiel önceleri bunu görmezden gelir, fakat sonunda dayanamaz, karısına karşı öfkeli ve kırgındır, ancak onun cinsel cazibesine kendini kaptırdığından buna ilk başlarda ses çıkaramaz, ama hayatını bu durum mahvetmektedir. Sonunda kadının dikkatsizliği ve ilgisizliğinden çocuk tren altında kalır ve hayatını kaybeder. Zaten akli melekelerini ve dengesini yitirmiş duruma gelen Thiel vicdan azabından kıvrınmaktadır. Zayıf durumda olduğu bir anda karısını ve ondan olan oğlunu öldürür.

İki kadın arasında kalmış erkek figürü motifi Türk edebiyatında da işlenmiştir. 20. Yüzyıl Türk edebiyatı yazarlarından Turan Oflazoğlu'nun 1997 yılında kaleme aldığı kurmaca eseri "Yine Bir Gülnihal" de de görmekteyiz. Daha çok tarihi kimlikleri eserlerinde konu edinen yazarın bu eseri iki perdelik müzikli bir oyundur. Zaten yazar birçok eserinde tarihi olayları ve kişilikleri incelemektir. Bu eserinde de İsmail Dede Efendi'yi konu edinmiştir. "Dede Efendi yaptığı güzel bestelerle II. Mahmut'un beğenisini kazanmış ve himayesine girmeyi başarmıştır. Sarayda bulunduğu sıralarda, gönlünü haremde Gülnihal adlı bir cariyeye kaptırır. Gülnihal de ona âşıktır. Karısının adı da Gülnihal olan İsmail Dede Efendi iki aşk arasında acı çekmektedir. (...) İki Gülnihal'in sevgisi arasında çıkmaza düşen İsmail Dede Efendi, Mevlana'dan yardım ister. Mevlana da ona, aşkın en büyük mutluluk olduğunu ve aşkını Allah'a yöneltmesi gerektiğini söyler. Düşsel bir ışık içinde beliren Mevlana, Allah'a ulaşmanın en güvenli yolunun musiki olduğunu belirtir. İsmail Dede Efendi'ye yaşadığı acıları ezgiye dönüştürmesini öğütler. Bu çelişkili duygularını, yaptığı güzel bestelerle dile getirir." (Turan Oflazoğlu , https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/turan_oflazoglu.html 21.12.2021) Eser, 20. yüzyılda yazılmıştır ve tiyatro eseridir, ancak konu ve motif yönünden bu çalışmamaya uygundur.

Karşılaştırma

Hauptmann'ın eserinin kahramanı Thiel ilk eşini kaybettiikten sonra evleneceği eşiyse kiliseye gelir, ancak kilise papazı bile bu durumu yadırgar ve:

“- Demek tekrar evleneceksiniz!

- Ölü bir kadınla ev çevrilmez ki Rahip Efendi!
- Orası öyle... fakat demek istiyorum ki... biraz acele ediyorsunuz.
- Oğlan perişan oluyor Rahip Efendi.” (Hauptmann, Hat Bekçisi Thiel, s.5)

Görülüyor ki Thiel evliliği zorunluluktan yapmış, oğluna bakacak kimsesi olmadığını söylüyor, bugüne kadar bıraktığı kadının ise çocuğa bakmadığını ifade ediyor. Yeni karısı eve gelince beraberinde üç şey de birlikte gelir; sert tahakkümlü bir mizaç, kavgacılık, kaba bir ihtiras. Bununla birlikte evde daha evlilik başlarken üç dram da başlamaktadır. Aynı durum Storm'un eserinde de görülmektedir:

HbT¹: Tobias – Lene; VT². Nesi – İnes (üvey anne – çocuk karşıtlığı)

HbT: Thiel – Lene; VT. Profesör – İnes (eşlerin karşıtlığı)

HbT: Thiel – ölen eşin hayali; VT. Profesör – ölen eşin hayali (eşler – hayal karşıtlığı)

İki eser arasında bu üçleme mevcuttur. Thiel'in karısı Lene'nin mizacı kaba, emredici ve kavgacı olmasına rağmen bunu Thiel tolere edebilmekte ancak küçük yaşta öksüz kalan Tobias söz konusu olunca durum tamamen değişmektedir. (HbT, s.7) Thiel'in çalıştığı, ölen karısının hatıralarını yaşayabildiği orman içindeki bu sessiz sakin yerde, artık son zamanlarda yeni karısının etkisi ağır basmaya başlamıştır. “Brandenburg eyaletinde çam ormanının ortasındaki münzevi bekçi kulübesi, en sevdiği yer olmaktan çıktı. Ölen karısı hakkında beslediği samimi hatıraların yerini hayattakinin hatıraları doldurdu.” (HbT, s.8)

Ormanın derinliklerinde çalıştığı yerdeki kulübe, onun ilk eşinden kalan anıları biriktirdiği ve sakladığı, gizli mabedi gibiydi adeta. “Burası sadece ölümlerin ruhlarına mahsus kalacaktı. (HbT, s.9) Ölen karısına hala o kadar bağlıydı ki zamanını ilk eşi ile ikinci eşi arasında adil bir şekilde paylaşmaya çalışıyordu. “Thiel, ömrünün geri kalan günlerini yaşayanlarla ölümler arasında böyle adilane bir tarzda paylaştırabildiği için gerçekten vicdanı rahattı.” (HbT, s.9) Hatta bazen ilk eşinin hayalini canlandırıyor ve şimdiki durumundan nefret ediyordu. Öyle ki “ölmüş karısının hayali teması onunla birlikte yaşadığı zamana ait bir sürü hatıraların yâdından ibaretti.” (HbT, s.9) Zaten “çalışma ortamının da bu hayallerin yaşanmasına uygun olması sebebiyle hala masasının üzerinde eski karısının bir resmi bulunmakta, bunu ilahi bir sevgiyle yâd edip sanki karısı hayattaymış gibi hissediyordu.” (HbT, s.10)

Çocuğu Tobias konuşmaya başlayınca babasıyla arasındaki ilişki daha da samimi olmuş bunun akabinde yeni karısıyla ilişkileri de aynı oranda kötüleşmişti. Üvey annesi çocuğa çok kötü davranmakta, Çevresi Thiel'e bunu ima etmekte ancak Thiel bunu görmezden gelmekteydi. Hatta bir defasında çocuğa karşı şiddet uygulamış, attığı tokadın izi çocuğun yüzünde kalmış, Thiel bunu görünce çok üzölmüş olmasına rağmen sesini çıkaramamıştı. “(HbT, s.14)

Bir gün evde unuttuğu bir şeyi almak için geri döndüğünde karısının Tobias'ı nasıl azarladığına ve dövdüğüne şahit olur. Önce müthiş hiddetlenir ancak karısının kendisine de kızması ile evdeki unuttuğunu alır, oradan ayrılır ve geri işine döner. İşinde çalışırken ortalığa iyice sessizlik çökünce eski eşinin ismini kulaklarında duyar. Kısa uyuklamasından “Minna, Minna” diye bağırarak uyanır. “Bir hayli zaman böyle yattı, sonra boğuk sesle birkaç kere Minna, Minna diye bağırıldı. Her tarafından soğuk terler boşanıyor, bazı intizamsız işliyordu, yüzü gözyaşlarıyla ıslanmıştı.” (HbT, s.31)

Thiel bu kısa uykusunda gördüğü rüyayı daha sonra detayıyla hatırlamaya başlar, eski karısı rüyasında bin bir eziyet ve zahmetle kulübeye gelmiş ama onun yüzüne bakmamıştır. Hatırladığı kadarıyla ondan kaçmıştır. Fakat bakışları Thiel'i o kadar derinden etkilemiştir ki Thiel bir süre

¹ Hauptmann, Gerhard: Hat Bekçisi Thiel, Bundan sonra HbT. Şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

² Storm, Theodor: Viola Tricolor, Bundan sonra VT.. Şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

kendine gelemez. Kadın, “elinde bir şey taşıyordu... bezlere sarılmış yumuşak, kanlı, soluk bir şey... Kadın bu sarıl şeye öyle bir bakış bakıyordu ki bekçinin hafızasında geçmiş günlerin hafızası canlandı.” (HbT, s.34) Thiel’in gözünde eski anıları canlanır ve lohusa karısının ölürken çocuğuna bakışı yeniden gözünün önüne gelir. Rüya onu o kadar etkiler ki hemen eve gidip çocuğunu görmek ister ve işini bitirince eve gelip çocuğunu görünce derin rahat bir nefes alır. “Hele eve girip de Tobias’ı üstüne güneş düşmüş (...) görünce o hatıralar büsbütün kayboldu.” (HbT, s.37)

Bir gün şefi Thiel’e çalıştığı yerin yanında bir araziye ekebileceğini söyler. Karısı buna sevinir, ancak Thiel buranın, eski eşinin hayalini yaşattığı yer olması sebebiyle, kimsenin onu rahatsız etmesini istemediğinden gönülsüzdür. Ancak, karısı orayı ekip dikmek için gelmek istediğinde gönülsüzdür ama bunu engelleyemez. Dördü birden ertesi gün bu demiryolunun yanında tarlaya gelirler, karısı tarlada çalışırken Thiel Tobias’la hattı kontrole çıkar. Yine eski eşinin burada sesini duyar ve hasretle, özlemlerle heyecanlanır ve gözleri yaşarır. “Şimdi ona öyle geliyor ki karısı ölü ruhlarından mürekkep bir korodan sesleniyordu. Bu hayal bekçinin (...) gözlerini yaşarttı.” (HbT, s.42)

Öğle yemeğini birlikte yedikten sonra karısı Tobias’ın ufaklığa göz kulak olması için birlikte götürür, ancak Thiel buna rıza göstermez, ısrar üzerine çok dikkat etmesini ister, “Lene’nin cevabı bir omuz silkişten ibaretti”. (HbT, s.44) Lene’nin dikkatsizliği sonucu küçük Tobias trenin altında kalır. Tren durur yaralı çocuğu alır ve Lene ile birlikte yerleşim yerindeki doktora götürürler. Thiel olayın şokunu atlatamaz, vicdan azabından eski karısının sesini yine duyar gibi olur ve ona söz verir, çıldırır, kendinden geçer, onu yaralayacağım diye söz verir. “Karıcığım... evet, söz veriyorum sana... Ben de onu... o vicdansız... yaralayacağım. İnan bana... satırla onu yaralayacağım...” (HbT, s.53)

Akşama doğru karısı diğer trenle Tobias’ın na’sını alarak kulübenin bulunduğu yere geri döner. Thiel oğlunun öldüğünü görünce kendinden geçer, Tobias’ı sedyeden indirirler ve bekçiyi evine götürürler. Karısı da küçük çocukla gelir. İşçiler geri dönüp Tobias’ın cesedini getirmek üzere kulübenin bulunduğu yere dönerler. Eve döndüklerinde faciayla karşılaşır. Bekçi karısını ve çocuğunu satırla öldürmüştür. Ancak ortalarda yoktur, ertesi gün çocuğun öldüğü yerde rayların üzerinde bulurlar onu. Jandarmalar gelip akıl hastanesine götürürler. Yaşanan tam bir aile faciasıdır.

Storm’un eserinin kahramanı olan kişi profesördür. İkinci eşini eve davet ettiğinde küçük kızı Nesi bu durumdan müthiş bir endişe duymaktadır. Profesör evdeki uşağına durumu bildirdiğinde uşak da heyecanlanmıştır. Küçük kız babasının çalışma odasına girip annesinin resminin önünde durur ve resmin çerçevesine bir gülü yerleştirip “Anne... benim annem” (VT., s.6) diye belli belirsiz mırıldanır. Üvey annenin eve gelmesinden önce özlem ve hasretle ölen annesinin resminin bulunduğu odaya girer ve adeta oradan çıkmak istemez. Odanın penceresinden yıllardır ilgilenilmeyen ve girilmeyen bahçeye bakarken yaşlı uşak sevecenlikle küçük kızın saçlarını okşar. Kızın akli bahçeye girmektedir, endişelidir. Üvey annenin eve gelmesinden huzursuzluk duymaktadır. Bütün ev halkı hizmetçiler ve uşaklar evin yeni hanımını karşılamaya hazırlanırlar. Küçük kızı, babası genç kadının yanına getirir ve tanıştırır, ancak her ikisi de çok endişelidir. Küçük kız üvey annesine “size valde” (VT., s.9) diyebilir miyim deyince, kadın şaşırır ve niçin “anne” değil deyince çocuk: “çünkü benim annem öldü” der. (VT., s.9)

Her iki eserde de görüldüğü gibi üvey annenin eve gelmesi, aile çevresi tarafından HbT’de uygun görülmezken VT.’de oldukça sakin ve sevecenlikle kabul edilir. Profesör yeni evini eşine gezdirir “artık evin sorumluluğu sende olacak” der, çalışma odasına girdiklerinde Nesi’nin taze bir gül koyduğu annesinin resmiyle karşılaşır. Kadın resmi görünce büyük şaşkınlık yaşar ancak profesör duruma müdahalede bulunur ve “O bir vakitler saadedimdi... şimdi de sen olacaksın” (VT., s.11) der. Ancak bu durum karşısında kadın yine de büyük bir üzüntü içerisinde. “Ah... bu ölü hala yaşıyordu ve ikisi bir eve sığamazdı” (VT., s.11) diye düşünür.

Kadın evdeki düzeni görünce uyum sağlayabileceğinden bir an şüphe duyar, korkar ve Profesörden yardım ister. Kocasını sevecenlikle durumu idare eder. Ancak Nesi ile İnes arasındaki

ilişki hala belirsizdir. Çocuğun ona daha yakın olmasını ve anne demesini ister. Profesör önce şaşırır ancak Nesi'ye durumu olduğu gibi kabul etmesini hatırlatır. Tam bir psikolog edasıyla "Tabiat kanunları dışında bir şey isteme İnes. Nesi'den senin çocuğun olmasını ve kendinden onun hakiki annesi olmasını istememelisin." (VT., s.14) Kadın her şeye rağmen çocukla iyi ilişki kurmak istemektedir ve bir süre sonra başarır da. Aile tam uyum içerisindedir.

Profesör bir gün ölmüş karısının hayalini görür ve hayalinde birlikte bahçede yürümektedirler. Onunla şöyle konuşur:

"Bırak diye kendi kendine söylendi. Hatıraların sevgimi kuvvetlendirsin. Ölü cevap vermemiş, güzel solgun yüzünü yere iğmişti. Rudolf onu, tatlı bir ürperti içinde yanında hissediyor, fakat sesini duyamıyordu. Yalnızlığını o vakit anladı. Ölüm bir hakikatti." (VT., s.20)

Ölen karısının hayali, yaşadığı mutlu günlerin anısı ailenin üzerindeydi. Karısının ölmeden önceki son gecesini geçirdiği çalışma odası, mutlu günlerini yaşadıkları bahçe o günlerin tanığı ve hatırlatıcısıydı. Ama zaman geçtikçe anılar daha da silikleşiyordu. Yine bir gün odadan dışarı bakarken İnes içeri girer. Kocasını eski karısının portresi önünde görür ve adeta ayinde dua eder gibi bulur. Profesör durumu kavrayınca İnes "ölüler sence de aziz değiller mi?" diyerek durumu kurtar çalışır. Bahçenin niçin böyle olduğu sorusuna da;

"İnes dedi, bu bir mezardır yahut orası mazinin bahçesidir. (...) İnes'de senin her vakit onunla buluştuğun ve kendini onunla beraber hissettiğin yerdir (...) o hala ölmedi biliyorum der." (VT., s.23)

İnes'e bahçenin anahtarını uzatır ve ilk olarak uzun zaman sonra onun oraya girmesini ister, ancak o buna hazır olmadığı gerekçesiyle anahtarı almaz. İnesin içinde de bir anlamda fırtınalar kopmaktadır. Hamile olduğunu öğrenir. Bir gece aniden yatağından kalkar, bahçeye iner, oradan gidip uzaklaşmak ister. Ancak kocası bunu fark eder, arkasından gelir. Kocasına rüya gördüğünü söyler.

Yaşlı dadı Anne, Nesi'ye leyleklerin bir kardeş getireceğini uygun bir dille anlatır, ancak Nesi 11 yaşına gelmiştir. Bunu kavrar ve sevineceğini söyler. Nesi'ye sorulduğunda o, bir kız kardeşinin olmasını istediğini söyler. Çocuk doğar, kadın lohusa yatağında yatarken çok ciddi şekilde rahatsızlanır. Nesi içeri girer, çocuk yaşına rağmen kardeşinin de annesiz kalacağını hayal eder ve ağlamaya başlar. Üvey annesine döner ve "Benim sevgili, tatlı anneciğim" der." (VT., s.35)

Aslında Profesör bu manzarayı daha önce yaşadığından çok endişelidir. Bir doktor çağırır eve. Doktor muayeneden sonra "kurtuldu" der. Bu ailenin yeniden başlangıcının, hayatın sembolüdür. Kadın: geri döndüm hepiniz için sen, ben ve bizim Nesi'miz için der ki bu hikâyenin dönüm noktasıdır. Artık kadın evini çocuğu ve evdeki yaşamı olduğu gibi kabul etmiştir. Hatta Profesörün ölen karısının resmini, mutluluğumuzu o da görsün, diyerek yatak odasına asmayı bile teklif eder. Daha sonra Profesörle kilitli kapıyı açarlar ve eski mutlu günlerdeki gibi kapalı olan bahçede gezinirler.

Her iki eserin işlenişine bakılırsa iki üvey anne, iki eş, iki küçük çocuk ve iki önceki eşlerden olma küçük üvey çocuk. HbT'de dramatik bir son, ama VT.'da mutlu bir son. BU eserlerin ta başında, kurgusunda bile evliliklerin nasıl gideceğinin belirtileri görülebilmektedir. HbT'de çevre bu evliliği onaylamaz bunu kilise papazı açıkça dile getirir ve "henüz erken değil mi?" sorusunu sorar ama VT.'da ev ahalisi kabullenmiş ve yeni üveyi aileye kabule hazır dırlar. Anlayışla karşılarlar ve yardımcı olurlar.

Eserlerde yazıldığı dönemlerin izlerini takip etmek mümkündür. Zaten VT. Realizm akımı döneminde yazıldığından dönemin özelliklerin görmek mümkündür. HbT ise realizm dönemi sonrasında natüralizm döneminde yazılmıştır ve dönemin tipik özelliklerini eserde görmek mümkündür.

Her iki eserde kahramanlar Profesör ve Thiel, birisi köyde eğitimi olmayan demir yollarında bekçi olarak, diğesinde ise Profesör olarak çalışmaktadır ki bu fark esere olduğu gibi yansımaktadır. Kahramanların ikinci eşlerinin seçimi de eğitim ve kültürlerine uygundur. Thiel'in karısı biraz kaba ve güçlüdür. Profesörün karısı daha narin, anlayışlı ve uyum için elinden gelen çabayı göstermektedir.

Kadınlar ise HbT'de klasik üvey anne motifini sergilerken, VT'da ise daha sevecen, uyumlu, kavrayan ve aileyi ayakta tutmaya çalışan bir kişiliktir. Bu karşıtlık da okuyucuya başarılı bir şekilde sunulmuştur.

Her iki eserde de ilk eşlerin gölgesi kurulan yuvaların üzerinde bir kabus gibi çökmektedir. İki kahraman da rüyalarla ilk eşlerin etkisi altından çıkamazlar. Ancak VT.'da ailenin anlayışıyla bu durum anlaşılabilmiş yuva kurtulmuştur.

Eserlerin sonlarının karşılaştırılmasına bakılırsa HbT'de yeni eş, küçük çocuk, ilk eşten doğan çocuk, babası tarafından öldürülmüş, yuva yeniden yıkılmıştır. Ancak VT.'da ise yeni eş, üvey çocuk, yeni doğan çocuk bütünleşmiş ve aile yeni bir hayat kurmuşlardır.

Sonuç

Karşılaştırmalı edebiyat farklı kültür ve dillerde yazılmış eserleri konu, düşünce, motif vb. yönlerden incelerken karşılaştırma yöntemini kullanmakta, eserlerin benzer ortak yapılarını belirleyip bunları karşılaştırarak benzerliklerin ortak yönlerin ve farklılıkların üzerine yorumlar yapmaya çalışmaktadır. Uluslar ve uluslar üstü bir çalışma alanına sahiptir ve "çoğunlukla duvarsız edebiyat, Literatur ohne Wände, Literature without walls" (Arak H., Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, s. 28) olarak adlandırılmaktadır. Sınırların olmadığı, zaman kavramından arındırılmış, kültürlerin farklı olabildiği, edebi türlerin önemini kalmadığı bir edebiyattır. Bu edebiyatın alanı o kadar geniştir ki bütün türlerdeki eserlerin incelenebildiği, hatta karşılaştırma yönteminin kullanıldığı farklı disiplinler arasında bile araştırmaların yapılabildiği bir inceleme gerçekleştirmektedir. Bu alana genellikle farklı dil ve kültürleri daha yakından tanıdıkları için filoloji alanındaki bilim insanları öncülük etmektedirler.

Bu çalışmada, teorik bilgiler eşliğinde iki Alman yazarının novelleri ele alınmış ve "iki kadın arasında kalmış erkek motifi" bu eserlerde takip edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada karşılaştırma yöntemini kullanılmıştır. Motifler ortak olsa da eserler işleniş bakımından tamamen farklılık göstermektedirler. Storm' un eserinde ölmüş karısının hatırasının etkilerinden kurtulamayan Profesör kurduğu yeni hayatla bu durumu aşabilmiş, yeni bir aile kurmuş ve yeni hayatına devam edebilmiştir. Bu buhranlı durumun aşılmasına ikinci eşi de oldukça yardım etmiş ilk eşinden olan kızıyla iyi ilişkiler kurmaya çaba göstermiş, bunu başarabilmiş, olumlu bir üvey anne portresi çizmiş, üvey kızı ve kendi çocuğu arasında iyi bir denge tutturmuş, ailenin yeni hayata tutunmasına yardım etmiştir. Hauptmann'ın eserinde ise üvey anne motifi olumsuz yöndedir. Bunu düzeltmek için bir çaba sarf etmez. Kendi çocuğu olduktan sonra bu durum daha da gün yüzüne çıkmıştır. Kocasız zaten ilk eşinin etkisinden kurtulamamışken, bozuk bir aile ilişkisi ve ilk eşten olan çocuğa kötü davranması, ilgisiz kalması ve ölümüne sebep olması aile faciasını getirmiş ve eser Thiel'in eşini ve çocuğunu öldürmesiyle sonuçlanmıştır. Her iki novelde de kahramanlar iki kadın arasında kalmıştır, birinde aile kurtulmuş diğesinde ise facia yaşanmıştır. Her iki eserde de etkili olan düşüncenin altında; ölen ilk eşlerin hayali ve eşlerin bu hayalin etkisinden kurtulamaması yatmaktadır.

Kaynakça

Arak, Hüseyin, (2012): Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Hacettepe Yay., Ankara

Aytaç, Gürsel, (1983): Yeni Alman Edebiyatı Tarihi, Kültür Bak. Yay., Ankara

Aytaç, Gürsel, (TY): Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Gündoğan yay., Ankara

Aytaç, Gürsel, (2009): Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Say Yay., İstanbul

Hauptmann, Gerhard, (1946): Hat Bekçisi Thiel, MEB Yay. Ankara

Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur, Naumann und Göbel Vlg., Köln Bd. 3

Illustrierte Geschichte der deutschen Literatur, Naumann und Göbel Vlg., Köln Bd. IV

Oflazoğlu, Turan: https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/turan_oflazoglu.html

21.12.2021

Öztürk, A. Osman, (1998): Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları, Sel-Ün Vakfı Yay., Konya

Storm, Theodor, (1947): Viola Tricolor, MEB Yay. Ankara